

สารบัญ

	หน้า
กิตติกรรมประกาศ	ก
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ช
สารบัญตาราง	ฅ
สารบัญภาพ	ถ
บทที่ 1 บทนำ	1
บทที่ 2 ตรวจสอบเอกสาร	4
2.1 สถานการณ์โคเนื้อในประเทศไทย	4
2.2 โคพื้นเมืองในภาคเหนือของประเทศไทย	5
2.2.1 โคขาวลำพูน	6
2.2.2 โคนดอย	8
2.3 การเลี้ยงโคของเกษตรกรในชนบท	9
2.3.1 วิธีการเลี้ยง	10
2.3.2 การผสมพันธุ์โค	10
2.3.3 ผลพลอยได้จากการเลี้ยงโค	11
2.4 ตลาดและการซื้อ-ขายโค	12
2.5 การทำนายลักษณะและความสัมพันธ์ของลักษณะโค	14
2.6 สถานที่สำหรับทำการวิจัย	17
บทที่ 3 วิธีการดำเนินการวิจัย	19
3.1 การเลี้ยงโคพื้นเมืองแบบพึ่งพาธรรมชาติ	19
ในฟาร์มของนายโกตต์ ปัญญาพฤกษ์	
3.1.1 ข้อมูลเกี่ยวกับการเลี้ยงโคของนายโกตต์	20
3.1.2 ข้อมูลเกี่ยวกับโคของนายโกตต์	20
3.1.2.1 การสืบพันธุ์ของแม่โค	20

ลิขสิทธิ์สงวนสำหรับมหาวิทยาลัยเชียงใหม่
 Copyright © by Chiang Mai University
 All rights reserved

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
3.1.2.2 การทำนายน้ำหนักตัวแม่โคจากความยาวรอบอก	21
3.2 การเลี้ยงโคขาวลำพูนรุ่นเพศผู้ไม่ตอนโดยเกษตรกรรายย่อย	24
3.2.1 ข้อมูลเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการเลี้ยงโคขาวลำพูน รุ่นเพศผู้ไม่ตอนแบบแบ่งค่า	24
3.2.2 การเจริญเติบโตของโคในโครงการเลี้ยงโคขาวลำพูน รุ่นเพศผู้ไม่ตอนแบบแบ่งค่า	25
3.3 ประเมินปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อราคาขายโคพื้นเมือง ในตลาดนัดทุ่งฟ้าบด อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่	27
3.3.1 ลักษณะของการวิจัย	27
3.3.2 การเก็บรวบรวมข้อมูล	27
3.3.3 การวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติ	28
3.4 อุปกรณ์ที่ใช้ในการวิจัย	29
บทที่ 4 ผลการวิจัย	30
4.1 การเลี้ยงโคพื้นเมืองแบบพึ่งพาธรรมชาติ ในฟาร์มของนายโกตต์ ปัญญาพฤกษ์	30
4.1.1 ข้อมูลเกี่ยวกับการเลี้ยงโค	31
4.1.1.1 ประวัติในการเลี้ยงโค	31
4.1.1.2 จำนวนโคในฟาร์ม	31
4.1.1.3 แรงงานในการเลี้ยงโค	32
4.1.1.4 คอกโค และอุปกรณ์ในการเลี้ยงโค	33
4.1.1.5 วิธีการเลี้ยงโค และการปฏิบัติงานในฟาร์ม	35
4.1.1.6 การจัดการด้านอาหารโค	39
4.1.1.7 การถ่ายพยาธิ และทำวัคซีนโค	42
4.1.1.8 การผสมพันธุ์โค	43

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
4.1.1.9 ค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงโค	44
4.1.1.10 การซื้อ-ขายโค	46
4.1.1.11 ผลพลอยได้จากการเลี้ยงโค	48
4.1.1.12 รายรับ-จ่ายในการเลี้ยงโค	49
4.1.2 ลักษณะการสืบพันธุ์ของแม่โค	51
4.1.3 การทำนายน้ำหนักตัวแม่โคจากความยาวรอบอก	51
4.2 โครงการเลี้ยงโคขาวลำพูนรุ่นเพศผู้ไม่ตอนแบบแบ่งผ้า	53
4.2.1 ข้อมูลพื้นฐานของเกษตรกรในโครงการฯ	54
4.2.1.1 อายุ เพศ และสถานภาพทางครอบครัว	54
4.2.1.2 ระดับการศึกษา	54
4.2.1.3 จำนวนสมาชิกในครัวเรือน	55
4.2.2 ข้อมูลด้านเศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกรในโครงการฯ	54
4.2.2.1 การประกอบอาชีพ	57
4.2.2.2 รายได้ในครัวเรือน	58
4.2.2.3 การถือครองที่ดิน	59
4.2.3 ข้อมูลการเลี้ยง และการจัดการด้านอื่นๆ	59
4.2.3.1 วิธีการเลี้ยงโค	59
4.2.3.2 คอกโค และอุปกรณ์ในการเลี้ยงโค	60
4.2.3.3 การตอนโค	60
4.2.3.4 การถ่ายพยาธิ และทำวัคซีน	61
4.2.3.5 การให้แร่ธาตุ	61
4.2.4 ปัญหาที่พบในการเลี้ยงโค	61
4.2.4.1 โคไม่เชื่อฟังในระยะแรก	61
4.2.4.2 ขาดแคลนพื้นที่เลี้ยงโค	61
4.2.4.3 ขาดแคลนหญ้าสำหรับเลี้ยงโคในฤดูแล้ง	62

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
4.2.5 การขายโคในโครงการฯ	62
4.2.5.1 การแบ่งปันผลประโยชน์ให้แก่เกษตรกร เมื่อเสร็จสิ้นโครงการฯ	64
4.2.5.2 รายได้ของเกษตรกรจากการเลี้ยงโคในโครงการฯ	64
4.2.6 อิทธิพลของน้ำหนักตัวเริ่มต้นของโค วิธีการเลี้ยง ฤดูกาล และปฏิภริยาร่วมระหว่างวิธีการเลี้ยงโคกับฤดูกาล ที่มีต่อ ADG ของโคในโครงการฯ	65
4.3 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อราคาขายโคพื้นเมืองในตลาดนัดทุ่งฟ้าบด อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่	67
4.3.1 ราคาขาย ความยาวรอบอก ความยาวลำตัว ความสูง และอายุ ของโคพื้นเมือง	67
4.3.2 ความสัมพันธ์ระหว่างราคาขายกับความยาวรอบอก ความยาวลำตัว ความสูง และอายุ ของโคพื้นเมือง	69
4.3.3 อิทธิพลของฤดูกาล เพศโค ความยาวรอบอก ความยาวลำตัว ความสูง อายุโค และปฏิภริยาร่วมระหว่างฤดูกาลกับเพศโค ที่มีต่อราคาขายโคพื้นเมือง	69
4.3.4 การทำนายราคาขายจากความยาวรอบอก ความยาวลำตัว ความสูง และอายุ ของโคพื้นเมือง	72
บทที่ 5 วิจารณ์ผลการวิจัย	74
5.1 การเลี้ยงโคพื้นเมืองแบบพึ่งพาธรรมชาติ	74
ในฟาร์มของนายโกตต์ ปัญญาพฤษย์	
5.1.1 การเลี้ยง และการจัดการด้านอื่นๆ	75
5.1.2 รายได้จาก การเลี้ยงโค	78
5.1.3 ลักษณะการสืบพันธุ์ของแม่โค	78

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
5.1.4 การทำนายน้ำหนักตัวแม่โคจากความยาวรอบอก	80
5.2 โครงการเลี้ยงโคขาวลำพูนรุ่นเพศผู้ไม่ตอนแบบแบ่งผ่า	80
5.2.1 เกษตรกรในโครงการฯ	81
5.2.2 วิธีการเลี้ยง และการจัดการด้านอื่นๆ	82
5.2.3 การขายโค และรายได้จากการเลี้ยงโค ของเกษตรกรในโครงการฯ	83
5.2.4 การเจริญเติบโตของโคในโครงการฯ	84
5.3 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อราคาขายโคพื้นเมืองในตลาดนัดทุ่งฟ้าบด อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่	85
5.3.1 ราคาขาย ความยาวรอบอก ความยาวลำตัว ความสูง และอายุ ของโคพื้นเมือง	85
5.3.2 อิทธิพลของปัจจัยที่มีต่อราคาขายโคพื้นเมือง	86
5.3.3 ความสัมพันธ์ระหว่างราคาขายกับความยาวรอบอก ความยาวลำตัว ความสูง และอายุ ของโคพื้นเมือง	88
5.3.4 สมการทำนายราคาขายจากความยาวรอบอก ความยาวลำตัว ความสูง และอายุ ของโคพื้นเมือง	88
บทที่ 6 สรุปผลการวิจัย	90
6.1 การเลี้ยงโคพื้นเมืองแบบพึ่งพาธรรมชาติ ในฟาร์มของนายโกดัด ปัญญาพฤกษ์	90
6.2 โครงการเลี้ยงโคขาวลำพูนรุ่นเพศผู้ไม่ตอนแบบแบ่งผ่า	91
6.3 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อราคาขายโคพื้นเมืองในตลาดนัดทุ่งฟ้าบด อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่	93
เอกสารอ้างอิง	94
ภาคผนวก	100
ประวัติผู้เขียน	149

สารบัญตาราง

ตาราง	หน้า
1. จำนวนผู้เลี้ยงโคเนื้อในแต่ละภูมิภาคของประเทศไทยในปี 2543	4
2. ค่าเฉลี่ยสมรรถนะการสืบพันธุ์ และการเจริญเติบโตของโคขาวลำพูน	7
3. ลักษณะบางลักษณะในการเจริญเติบโตของโคคอกในเขตอำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่	9
4. สมการถดถอยเชิงเส้นตรงและพหุคูณสำหรับทำนายน้ำหนักตัวของโคพื้นเมือง พร้อมด้วยค่าคลาดเคลื่อนมาตรฐานจากการถดถอย (S) และสัมประสิทธิ์การตัดสินใจ (R^2)	14
5. สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์บางส่วนระหว่างน้ำหนักตัวกับลักษณะอื่นๆ ของโคพื้นเมืองเพศผู้ตอนที่โตเต็มวัยจากภาคต่างๆ ของประเทศไทย	15
6. สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างลักษณะบางลักษณะของโคพันธุ์บราห์มัน ที่เลี้ยงในประเทศไทย	16
7. สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างลักษณะบางลักษณะของโคพันธุ์เฮียร์ฟอร์ด และแบรงกัส	16
8. จำนวนโคพื้นเมืองในตลาดนัดทุ่งฟ้าบดสำหรับใช้วิจัยจำแนกตามฤดูกาลและเพศโค	28
9. จำนวนโคในฟาร์มของนายโกตต์ในปี 2545 จำแนกตามเพศโค	32
10. จำนวนโคในฟาร์มของนายโกตต์ในปี 2545 จำแนกตามประเภทโค	32
11. กิจวัตรประจำวันในการเลี้ยงโคในฟาร์มของนายโกตต์	38
12. พืช 38 ชนิดที่โคกินเป็นอาหารในพื้นที่ป่าชุมชนของหมู่บ้านห้วยเค็ด	40
13. ราคา อายุ และแหล่งที่ซื้อ สำหรับพ่อโคที่นายโกตต์ใช้คุมฝูงแม่โค ระหว่างปี 2539 ถึง 2545	43
14. สรุปต้นทุนการเลี้ยงโคของนายโกตต์ในปี 2545	46
15. รายได้จากการขายโคในฟาร์มของนายโกตต์ประจำปี 2545	47
16. รายได้จากการขายมูลโคในฟาร์มของนายโกตต์ในปี 2545 จำแนกเป็นรายเดือน	49
17. สรุปรายรับ-จ่ายในการเลี้ยงโคของนายโกตต์ในปี 2545	50

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตาราง	หน้า
18. แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าสูงสุด และค่าต่ำสุด สำหรับช่วงห่างของการคลอดลูก ช่วงห่างการผสมติดหลังคลอด และระยะเวลาอุ้มท้องของแม่โคในฟาร์มของนายโกดัด	51
19. จำนวนเกษตรกรผู้เลี้ยง โคใน โครงการเลี้ยง โคขาวลำพูนรุ่นเพศผู้ไม่ตอนแบบแบ่งผ้า จำแนกตามช่วงอายุ	54
20. จำนวนเกษตรกรผู้เลี้ยง โคใน โครงการเลี้ยง โคขาวลำพูนรุ่นเพศผู้ไม่ตอนแบบแบ่งผ้า จำแนกตามระดับการศึกษา	55
21. จำนวนสมาชิกในครัวเรือนของเกษตรกรผู้เลี้ยง โคใน โครงการเลี้ยง โคขาวลำพูน รุ่นเพศผู้ไม่ตอนแบบแบ่งผ้าจำแนกตามเพศ	56
22. จำนวนสมาชิกในครัวเรือนของเกษตรกรผู้เลี้ยง โคใน โครงการเลี้ยง โคขาวลำพูน รุ่นเพศผู้ไม่ตอนแบบแบ่งผ้าจำแนกตามช่วงอายุ	57
23. จำนวนเกษตรกรผู้เลี้ยง โคใน โครงการเลี้ยง โคขาวลำพูนรุ่นเพศผู้ไม่ตอนแบบแบ่งผ้า จำแนกตามการประกอบอาชีพ	58
24. จำนวนเกษตรกรผู้เลี้ยง โคใน โครงการเลี้ยง โคขาวลำพูนรุ่นเพศผู้ไม่ตอนแบบแบ่งผ้า จำแนกตามรายได้ในครัวเรือนต่อปี	58
25. รายได้ของเกษตรกรจากการเลี้ยง โคใน โครงการเลี้ยง โคขาวลำพูนรุ่นเพศผู้ไม่ตอน แบบแบ่งผ้าเป็นเวลา 1 ปี จำแนกตามวิธีการเลี้ยง	65
26. สรุปการวิเคราะห์ความแปรปรวนสำหรับเฉลี่ยน้ำหนักตัวเพิ่มต่อวันของ โค ใน โครงการเลี้ยง โคขาวลำพูนรุ่นเพศผู้ไม่ตอนแบบแบ่งผ้า	66
27. ค่าเฉลี่ยสำหรับราคาขาย ความยาวรอบอก ความยาวลำตัว และความสูง ของโคพื้นเมืองในตลาดนัดทุ่งฟ้าบด ในปี 2545 จำแนกตามเพศและอายุโค	67
28. สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์อย่างง่าย และสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์บางส่วน ระหว่างราคาขายกับความยาวรอบอก ความยาวลำตัว ความสูง และอายุ ของโคพื้นเมืองในตลาดนัดทุ่งฟ้าบด	69

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตาราง	หน้า
29. สรุปการวิเคราะห์ความแปรปรวนสำหรับราคาขายโคพื้นเมืองในตลาดนัดทุ่งฟ้าบด	70
30. ค่าประมาณของอิทธิพลฤดูกาล เพศโค ปฏิบัติการร่วมระหว่างฤดูกาลกับเพศโค และค่าประมาณสัมประสิทธิ์ถดถอยของความยาวรอบอก ความยาวลำตัว ความสูง และอายุโค ที่มีต่อราคาขายโคพื้นเมือง ในตลาดนัดทุ่งฟ้าบด	72
31. ชื่อสามัญของพืชที่โคของนายโกตต์กินเป็นอาหารในป่าชุมชนของหมู่บ้านห้วยเตือ จำแนกตามชื่อวงศ์	77
32. ระยะเวลาท้องของแม่โคพื้นเมืองในฟาร์มของนายโกตต์และแม่โคพันธุ์อื่นๆ	79
33. ลักษณะบางลักษณะในการสืบพันธุ์ของแม่โคในฟาร์มของนายโกตต์ กับแม่โคชาวลำพูน	80
34. ผลตอบแทนที่ได้จากการขายโคในโครงการเลี้ยงโคชาวลำพูนรุ่นเพศผู้ไม่ตอน แบบแบ่งผ้า ด้วยราคาต้นทุนค่าพันธุ์โค และราคาขายโคใน 3 กรณี	84

ตารางภาคผนวก

1. บันทึกวันผสมพันธุ์และวันคลอดลูกของแม่โคในฟาร์มของนายโกตต์	107
2. ข้อมูลช่วงห่างการคลอดลูก ช่วงห่างผสมติดหลังคลอด ระยะเวลาท้อง สำหรับแม่โค ในฟาร์มของนายโกตต์	108
3. ปริมาณรกโคที่ได้จากแม่โคในฟาร์มของนาย โกตต์ในปี 2545	109
4. ปริมาณมูลโคในฟาร์มของนายโกตต์ในปี 2545 จำแนกเป็นรายเดือน	110
5. ข้อมูลน้ำหนักตัวและความยาวรอบอกของแม่โคในฟาร์มของนายโกตต์	111
6. ค่าเฉลี่ยน้ำหนักตัวเพิ่มต่อวันของ โคชาวลำพูนรุ่นเพศผู้ไม่ตอนแยกตามฤดูกาล	114
7. น้ำหนักตัวโคในโครงการเลี้ยงโคชาวลำพูนรุ่นเพศผู้ไม่ตอนแบบแบ่งผ้า เมื่อเกษตรกรเริ่มต้นเลี้ยงและขณะขายโค จำแนกตามคนเลี้ยง	115

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางภาคผนวก	หน้า
8. รายได้จากการขายโคและเงินส่วนแบ่งสำหรับเกษตรกรในโครงการ เลี้ยงโคขาวลำพูนรุ่นเพศผู้ไม่ตอนแบบแบ่งคำ	116
9. ข้อมูลราคาขาย ความยาวรอบอก ความยาวลำตัว ความสูง และอายุโค สำหรับโคพื้นเมืองที่ขายในตลาดนัดทุ่งฟ้าบด อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ ในปี 2545 จำแนกตามเพศโคและฤดูกาลที่ขาย	117

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

สารบัญภาพ

รูป	หน้า
1. จำนวนโคเนื้อรวมทุกพันธุ์ในประเทศไทยตั้งแต่ปี 2534 ถึง 2544	5
2. จำนวนเครื่องมือจักรกลการเกษตรบางชนิดที่เกษตรกรไทยใช้ระหว่างปี 2537 ถึง 2541	12
3. แสดงวิธีการชั่งน้ำหนักตัวโค	23
4. แสดงวิธีการวัดความยาวรอบอก ความยาวลำตัว และความสูง สำหรับโคพื้นเมือง	23
5. ลักษณะคอกโค	34
6. มวลโคที่เก็บไว้ในกระสอบ	34
7. บ้านพักของนายโกตต์	35
8. โคนินพืชตามธรรมชาติในป่าเป็นอาหารตลอดปี	37
9. มีการเสริมฟางข้าวให้โคนินในช่วงฤดูแล้ง	37
10. แสดงความสัมพันธ์ระหว่างส่วนที่เหลือ (Residual) กับค่าทำนายน้ำหนักตัวแม่โค (Predicted Weight) สำหรับโคพื้นเมืองในฟาร์มของนายโกตต์	52
11. แสดงอิทธิพลปฏิภณกรรมระหว่างฤดูกาลกับเพศโค สำหรับราคาขายโคพื้นเมืองในตลาดนัดทุ่งฟ้าบด อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่	71
12. แสดงความสัมพันธ์ระหว่างส่วนที่เหลือ (RESID) กับค่าทำนายราคาขายโคพื้นเมือง (PRED) ในตลาดนัดทุ่งฟ้าบด อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่	89

รูปภาคผนวก

ตัวอย่างใบสำคัญซื้อ-ขายโคในตลาดนัดทุ่งฟ้าบด อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่	129
ตัวอย่างพืชที่โคของนายโกตต์กินเป็นอาหารในป่าชุมชนของหมู่บ้านห้วยเตี๊	130